

دانشگاه پیام نور

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته

الهیات (مبانی فقه و حقوق اسلامی)

دانشکده الهیات

گروه علمی الهیات

عنوان پایان نامه:

بررسی فقهی و حقوقی ادله غذاهای حلال در فقه امامیه و اهل سنت

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر محمد حسینی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمد حسین شعبانی

نگارش:

بطول حسن پور

آبان ماه - ۸۹

چکیده

غذای حلال غذایی است که براساس قوانین اسلامی مجاز داشته شده است. با این پژوهش، مشخص گردید که محدوده غذاهای حرام بسیار باریک بوده که بوسیله نص قرآن کریم و سنت، بیان شده است. لذا مصادیق غذاهای حلال با تمسک به اصاله الحلیه بسیار گسترده تر بوده و موارد استثناء ممنوع عبارتند از: خون، خوک، گوشت حیواناتی که به روشی جز کشتار مناسب مرده باشند، آنچه در راه غیر خدا قربانی شده، الکل و مواد سکرآور. بحث فقهی برای رسیدن به این نتایج، در فصلهای ۲، ۱، ۵، ۴، ۳ آمده است.

مسلمان بایستی بعد از پذیرش اسلام تبعدا احکام خداوند (حلیت و حرمت غذاها) را بپذیرد چرا که حلال یا حرام کردن، حکم خدایی است و هیچکس نمی تواند دست به تغییر آن بزند.

انسان تنها برای افزایش درک خود از حکمتهای الهی می تواند در فلسفه احکام تحقیق کند. پس بایستی الزاماتی را که دانشمندان اسلامی از طریق منابع چهار گانه فقهی برای حلیت و حرمت غذاها قائل شده اند پذیرفته و به آن پایبند باشد.

در فصل ۶ اختلافات و مشترکات مذاهب اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است. مذاهب مختلف اسلامی درباره احکام اطعمه و اشربه به دلیل برداشتهای متفاوت از آیات قرآن و وجود احادیث متعارض و همچنین اختلاف عرفی در تعریف خبائث و طیبات، اختلاف آرای چشمگیری دارند. همچنین نتیجه دیگر این تحقیق اینکه در موارد اضطرار، احکام مربوط به اطعمه و اشربه مورد تجدید نظر قرار گرفته و بسته به این شرایط قوانین خاصی وضع شده است.

فهرست

مقدمه

فصل اول

کلیات و مفاهیم

۱

ص ۱	تبیین موضوع	۱-۱
ص ۱	تعریف مسئله	۱-۱-۱
ص ۱	سوالات تحقیق	۲-۱-۱
ص ۱	فرضیه ها	۳-۱-۱
ص ۲	سابقه و ضرورت انجام تحقیق	۴-۱-۱
ص ۳	اهداف تحقیق	۵-۱-۱
ص ۳	کاربرد های تحقیق	۶-۱-۱
ص ۳	استفاده کنندگان از نتایج این تحقیق	۷-۱-۱
ص ۳	جنبه نو آوری و جدید بودن تحقیق	۸-۱-۱
ص ۴	روش انجام تحقیق	۹-۱-۱
ص ۴	روش ابزار گرد آوری اطلاعات	۱۰-۱-۱
ص ۵	مفهوم شناسی حلال	۲-۱
ص ۵	معنای لغوی حلال	۱-۲-۱
ص ۵	معنای اصطلاحی حلال	۲-۲-۱
ص ۵	کاربرد حلال در قرآن	۳-۲-۱
ص ۸	مفهوم شناسی حرام	۳-۱
ص ۸	معنای لغوی حرام	۱-۳-۱
ص ۸	معنای اصطلاحی حرام	۲-۳-۱
ص ۹	کاربرد حرام در قرآن	۳-۳-۱
ص ۱۰	مفهوم شناسی طیبات	۴-۱
ص ۱۰	معنای لغوی طیبات	۱-۴-۱
ص ۱۱	معنای اصطلاحی طیب	۲-۴-۱
ص ۱۲	کاربرد طیبات در قرآن	۳-۴-۱
ص ۱۵	مفهوم شناسی خبائث	۵-۱
ص ۱۵	مفهوم خبائث در لغت	۱-۵-۱
ص ۱۵	معنای اصطلاحی خبائث	۲-۵-۱
ص ۱۶	کاربرد خبائث در قرآن	۳-۵-۱
ص ۱۷	مفهوم شناسی طعام	۶-۱
ص ۱۷	معنای لغوی طعام	۱-۶-۱
ص ۱۷	تعاریف اصطلاحی طعام	۲-۶-۱
ص ۱۹	کاربرد طعام در قرآن	۳-۶-۱

۲۱ ص	مفهوم شناسی حکم	۷-۱
۲۱ ص	معنای لغوی حکم	۱-۷-۱
۲۱ ص	حکم از نظر اصطلاح	۲-۷-۱
۲۳ ص	کاربرد حکم در قرآن	۳-۷-۱
۲۵ ص	مفهوم شناسی حق	۸-۱
۲۵ ص	معنای لغوی حق	۱-۸-۱
۲۵ ص	مفهوم اصطلاحی حق	۲-۸-۱
۲۶ ص	کاربرد حق در قرآن	۳-۸-۱
۲۷ ص	تفاوت و مشترکات حق و حکم	۴-۸-۱
۳۰ ص	حق الله و حق الناس	۵-۸-۱
۳۲ ص	ملاکهای حلیت	۹-۱

فصل دوم

	حکمت‌های "غذاهای حلال و حرام" و آثار آن بر سلامت جسم و روان	۲
۳۵ ص	براساس آیات و روایات و مستندات علمی	
۳۷ ص	توقیفی بودن احکام و ملاکات آنها	۱-۲
۳۸ ص	آیات	۱-۱-۲
۳۹ ص	روایات در حکمت حلیت و حرمت	۲-۱-۲
۴۰ ص	تفاوت علت و حکمت	۳-۱-۲
۴۲ ص	حکمت حلیت غذاها (تاثیر غذاهای حلال بر سلامت جسم براساس آیات و روایات و مستندات علمی)	۲-۲
۴۲ ص	گوشت چهارپایان	۱-۲-۲
۴۴ ص	فوائد و تاثیرات گوشت ماهی بر جسم	۲-۲-۲
۴۵ ص	شیر چارپایان	۳-۲-۲
۴۷ ص	عسل	۴-۲-۲
۴۹ ص	آب	۵-۲-۲
۵۱ ص	انجیر	۶-۲-۲
۵۱ ص	زیتون	۷-۲-۲
۵۲ ص	انگور	۸-۲-۲
۵۳ ص	خرما	۹-۲-۲
۵۵ ص	انار	۱۰-۲-۲
۵۵ ص	موز	۱۱-۲-۲

۳-۲	حکمت حلیت غذاها(آثار معنوی و اخلاقی و روانی "غذای حلال" از دیدگاه آیات و روایات)	ص ۵۶
۱-۳-۲	آثار معنوی غذای حلال	ص ۵۸
۱-۱-۳-۲	سپاسگزاری از خدا	ص ۵۸
۲-۱-۳-۲	رشد معنوی انسان	ص ۵۸
۳-۱-۳-۲	نورانی شدن قلب	ص ۵۹
۴-۱-۳-۲	مشاهد تدبیر ربوبی	ص ۵۹
۵-۱-۳-۲	پرورش فضایل اخلاقی	ص ۵۹
۲-۳-۲	آثار اخلاقی غذای حلال	ص ۶۰
۴-۲	مضرات غذاهای حرام بر روح و جسم به استناد آیات و روایات و مستندات، علمی و پزشکی	ص ۶۳
۱-۴-۲	مشروبات الکلی	ص ۶۳
۱-۱-۴-۲	اثر بر کبد	ص ۶۵
۲-۱-۴-۲	اثر بر قلب و عروق	ص ۶۵
۳-۱-۴-۲	اثر بر استخوان	ص ۶۵
۴-۱-۴-۲	اثر بر سیستم اعصاب مرکزی	ص ۶۵
۵-۱-۴-۲	آسیب روانی مصرف الکل	ص ۶۶
۶-۱-۴-۲	سندرم جنینی الکل	ص ۶۷
۷-۱-۴-۲	افزایش احتمال بروز سرطان	ص ۶۷
۲-۴-۲	مردار	ص ۷۰
۱-۲-۴-۲	تاثیر بر جسم	ص ۷۰
۲-۲-۴-۲	تاثیر بر روان	ص ۷۱
۳-۴-۲	خون	ص ۷۲
۱-۳-۴-۲	تاثیر بر جسم	ص ۷۲
۲-۳-۴-۲	آثار روحی و روانی	ص ۷۲
۴-۴-۲	خوک	ص ۷۳
۱-۴-۴-۲	فلسفه و دلایل حرمت گوشت و نجاست خوک	ص ۷۴
۵-۴-۲	آثار معنوی (پیامدهای سوء غذاهای حرام)	ص ۷۷

فصل سوم

۳	اطعمه و اشربه	ص ۷۹
۱-۳	اصول و قواعد فقهی موضوع (اطعمه و اشربه)	ص ۸۰

ص ۸۰	۱-۱-۳ اصالة الحلیة
ص ۸۰	۱-۱-۱-۳ آیات
ص ۸۴	۲-۱-۱-۳ احادیث
ص ۸۶	۳-۱-۱-۳ سیره عقلا
ص ۸۷	۴-۱-۱-۳ عقل
ص ۸۷	۲-۱-۳ قاعده اضطرار
ص ۸۷	۱-۲-۱-۳ تعریف اضطرار
ص ۸۸	۲-۲-۱-۳ حالت‌های اضطرار
ص ۸۹	۳-۲-۱-۳ ادله فقهی اضطرار
ص ۸۹	۱-۳-۲-۱-۳ آیات
ص ۹۰	۲-۳-۲-۱-۳ حدیث رفع
ص ۹۰	۳-۱-۳ قاعده سوق المسلمین
ص ۹۰	۱-۳-۱-۳ تعریف
ص ۹۰	۲-۳-۱-۳ شروط قاعده
ص ۹۱	۳-۳-۱-۳ ادله قاعده
ص ۹۱	۱-۳-۳-۱-۳ سیره متشرعه
ص ۹۱	۲-۳-۳-۱-۳ روایات
ص ۹۲	۳-۳-۳-۱-۳ اجماع فقها
ص ۹۳	۲-۳ طبقه بندی غذاها
ص ۹۶	۳-۳ گیاهان
ص ۹۶	۱-۳-۳ انواع مواد غذایی حلال بامنشاء گیاهی
ص ۹۷	۲-۳-۳ ملاک حرمت در گیاهان
ص ۱۰۰	۳-۳-۳ نمونه هائی از مواد غذایی با منشا گیاهی
ص ۱۰۱	۴-۳-۳ گزینش در میان غذاهای حلال
ص ۱۰۴	۴-۳ محصولات غذایی جدید
ص ۱۰۴	۱-۴-۳ افزودنیها
ص ۱۰۵	۱-۱-۴-۳ ژلاتین
ص ۱۰۵	۱-۱-۱-۴-۳ انواع ژلاتین
ص ۱۰۶	۲-۱-۴-۳ سس ها
ص ۱۰۶	۳-۱-۴-۳ طعم های پنیر و گوشت
ص ۱۰۷	۲-۴-۳ محصولات غذایی تهیه شده به روش فناوری زیستی

۱۰۸ص	آنزیمها	۳-۴-۳
۱۱۰ص	الکل	۴-۴-۳
۱۱۰ص	اساس حلیت و حرمت در محصولات غذایی جدید	۵-۴-۳
۱۱۳ص	اشربه	۵-۳
۱۱۳ص	ادله حلیت یا حرمت مسکرات	۱-۵-۳
۱۱۳ص	معنای خمر	۱-۱-۵-۳
۱۱۵ص	خمر در قرآن	۲-۱-۵-۳
۱۱۸ص	معنای سکر از نظر علمی	۳-۱-۵-۳
۱۱۹ص	معنای سکر در قرآن	۴-۱-۵-۳
۱۲۰ص	ماءالشعیر	۵-۱-۵-۳
۱۲۳ص	نجاست و یاطهارت خمر و آب مایگان سکرآور	۲-۵-۳
۱۲۴ص	ادله فقهی نجاست یا پاکی خمر	۱-۲-۵-۳
۱۲۵ص	دلایل قائلین به نجاست خمر	۱-۱-۲-۵-۳
۱۲۶ص	دلایل قائلین به پاکی خمر	۲-۱-۲-۵-۳
۱۲۸ص	طهارت یا نجاست آب مایگان سکرآور	۲-۲-۵-۳
۱۲۹ص	۱- دلایلهای ناپاکی آب مایه های مستی آور	۱-۲-۲-۵-۳
۱۲۹ص	۲- دلایلهای پاکی آب مایه های سکرآور	۲-۲-۲-۵-۳
۱۳۰ص	بررسی فقهی الکل صنعتی	۳-۵-۳
۱۳۱ص	نگاهی به فتوای فقیهان درباره الکل	۴-۵-۳
۱۳۲ص	نظری به مبانی فتوای فقیهان	۵-۵-۳
۱۳۲ص	خمر و نوشابه های الکلی از نگاه علم	۶-۵-۳
۱۳۳ص	استفاده قلیل الکل در تهیه آبمیوه ها و نوشابه ها	۷-۵-۳
۱۳۴ص	کاربرد های الکل و بررسی فقهی آن ها	۸-۵-۳
۱۳۵ص	ارتباط روایات تحریم و مداوا با خمر	۹-۵-۳

فصل چهارم

۱۳۶ص	مبانی فقهی حلیت و حرمت آبزیان، پرندگان، چهار پایان، حشرات	۴
۱۳۶ص	مبانی فقهی آبزیان	۱-۴
۱۳۶ص	گیاهان آبزی	۱-۱-۴
۱۳۶ص	حشرات آبزی	۲-۱-۴
۱۳۷ص	حیوانات آبزی	۳-۱-۴
۱۳۷ص	حلال نبودن حیوانات آبزی	۱-۳-۱-۴

۱۳۷ ص	۱-۱-۳-۱-۴	اجماع
۱۳۷ ص	۲-۱-۳-۱-۴	عمومات حرام بودن مردار
۱۳۸ ص	۳-۱-۳-۱-۴	روایات
۱۳۸ ص	۲-۳-۱-۴	حلال بودن حیوانات آبی
۱۳۸ ص	۱-۲-۳-۱-۴	آیات
۱۳۹ ص	۲-۲-۳-۱-۴	روایات
۱۴۰ ص	۳-۲-۳-۱-۴	اصل مباح و حلال بودن چیزها
۱۴۰ ص	۴-۲-۳-۱-۴	استهجان مقید کردن اکثر
۱۴۱ ص	۴-۱-۴	ماهیان
۱۴۱ ص	۱-۴-۱-۴	حلیت ماهیان پولک دار (فلس) و حرمت ماهیان بدون پولک
۱۴۱ ص	۱-۱-۴-۱-۴	اجماع
۱۴۲ ص	۲-۱-۴-۱-۴	شهرت
۱۴۲ ص	۳-۱-۴-۱-۴	روایات
۱۴۷ ص	۴-۱-۴-۱-۴	حرام بودن مسخ شدگان
۱۴۸ ص	۵-۱-۴-۱-۴	احتیاط
۱۴۸ ص	۲-۴-۱-۴	حلال بودن همه ماهیان
۱۴۸ ص	۱-۲-۴-۱-۴	آیات
۱۴۹ ص	۲-۲-۴-۱-۴	روایات
۱۴۹ ص	۳-۲-۴-۱-۴	اصل اباحه در چیزها
۱۵۴ ص	۲-۴	بررسی فقهی حلیت و حرمت پرندگان
۱۵۵ ص	۱-۲-۴	ملاکهای حرمت
۱۵۵ ص	۱-۱-۲-۴	ملاک اول: سببیت
۱۵۶ ص	۱-۱-۱-۲-۴	علامت و نشانه های سبع
۱۶۰ ص	۲-۱-۱-۲-۴	ارتباط این سه علامت با سببیت و با یکدیگر
۱۶۰ ص	۳-۱-۱-۲-۴	نتیجه ملاک اول
۱۶۱ ص	۴-۱-۱-۲-۴	اولویت سبع و علائم سه گانه آن نسبت به علائم حلیت
۱۶۲ ص	۲-۱-۲-۴	ملاک دوم معده داشتن و نداشتن سنگدان
۱۶۳ ص	۱-۲-۱-۲-۴	بررسی روایات
۱۶۵ ص	۲-۲-۱-۲-۴	نتیجه ملاک دوم
۱۶۷ ص	۳-۱-۲-۴	ملاک سوم
۱۶۸ ص	۱-۳-۱-۲-۴	حرمت همه انواع کلاغها

۱۶۸ ص	ملاک یا راه شناسائی تخم پرندگان	۲-۲-۴
۱۶۹ ص	استقلال ملاک بعنوان راه شناسائی تخم پرندگان	۱-۲-۲-۴
۱۶۹ ص	روش کسب تکلیف در خوردن تخم پرندگان	۲-۲-۲-۴
۱۷۰ ص	اولویت	۳-۲-۲-۴
۱۷۰ ص	کلام فقهاء	۳-۲-۴
۱۷۲ ص	ملاکات حلیت و حرمت چهار پایان	۳-۴
۱۷۲ ص	آیات	۱-۳-۴
۱۷۳ ص	نظرات فقها	۲-۳-۴
۱۷۴ ص	ملاکات حرمت	۳-۳-۴
۱۷۴ ص	داشتن نیش	۱-۳-۳-۴
۱۷۵ ص	درندگی	۲-۳-۳-۴
۱۷۶ ص	مسوخ	۳-۳-۳-۴
۱۷۹ ص	کثرت و عدم کثرت	۴-۳-۳-۴
۱۸۰ ص	علل و عوامل تحریم در یک نگاه	۴-۳-۴
۱۸۲ ص	حشرات	۴-۴

فصل پنجم

۵ مبانی تذکیه حیوانات خشکی، آبی، پرندگان

		۱۸۳ ص
۱۸۳ ص	تذکیه حیوانات خشکی	۱-۵
۱۸۳ ص	تذکیه حیوانات اهلی (شرایط ذبح شرعی)	۱-۱-۵
۱۸۴ ص	شرط اول ودوم، مسلمان بودن ذبح کننده و ذکر نام خدا	۱-۱-۱-۵
۱۸۵ ص	اقوال علما	۱-۱-۱-۱-۵
۱۸۸ ص	فتاوی فقهای اهل سنت	۲-۱-۱-۱-۵
۱۹۰ ص	آیات قرآن و شرط اسلام در ذبح کننده	۳-۱-۱-۱-۵
۱۹۵ ص	تفاوت ذبیحه معمولی با قربانی	۴-۱-۱-۱-۵
۱۹۶ ص	روایات و شرط اسلام در ذبح کننده	۵-۱-۱-۱-۵
۱۹۷ ص	نهی مطلق	۱-۵-۱-۱-۱-۱-۵
۱۹۸ ص	حکم به جواز	۲-۵-۱-۱-۱-۱-۵
۲۰۴ ص	مرجحات در مسأله ذبایح اهل کتاب	۶-۱-۱-۱-۱-۵

	۲-۱-۱-۵	شرط سوم ، استقبال ذبیحه
	۲۰۴	ص
۲۰۵	۱-۲-۱-۱-۵	بررسی آرای فقهای متقدم و متأخر
۲۰۶	۲-۲-۱-۱-۵	اساسی‌ترین دلیل بر وجوب استقبال ذبیحه (روایات)
۲۰۶	۳-۲-۱-۱-۵	رو به قبله بودن ذابح
۲۰۷	۴-۲-۱-۱-۵	چگونگی استقبال ذبیحه به سوی قبله
۲۰۸	۵-۲-۱-۱-۵	ترک استقبال قبله از روی جهل، نسیان و اضطرار
۲۰۹	۶-۲-۱-۱-۵	آرای فقهای معاصر
۲۰۹	۷-۲-۱-۱-۵	آرای اهل سنت
۲۱۰	۳-۱-۱-۵	ابزار سر بریدن چهار پایان
۲۱۱	۱-۳-۱-۱-۵	نظرات فقها
۲۱۲	۲-۳-۱-۱-۵	روایات در مورد ابزار سر بریدن
۲۱۳	۳-۳-۱-۱-۵	اضطرار
۲۱۵	۴-۳-۱-۱-۵	معانی حدید
۲۱۸	۴-۱-۱-۵	بریدن رگهای چهار گانه
۲۱۸	۱-۴-۱-۱-۵	روایات مربوطه
۲۲۰	۲-۱-۵	نحر
۲۲۰	۱-۲-۱-۵	تعریف نحر
۲۲۰	۲-۲-۱-۵	اختصاص نحر به شتر
۲۲۲	۲-۵	شکار
۲۲۴	۱-۲-۵	شرایط حلیت شکارسگ
۲۲۹	۲-۲-۵	حرمت شکار حیوانات وحشی چنگال دار
۲۳۰	۳-۲-۵	شرایط حلیت شکار با سلاح
۲۳۱	۱-۳-۲-۵	جنس سلاح
۲۳۳	۳-۵	تذکیه حیوانات آبی
۲۳۳	۱-۳-۵	شرط تذکیه
۲۳۳	۱-۱-۳-۵	زنده بودن صید
۲۳۴	۲-۱-۳-۵	شرط نبودن اسلام در صیاد
۲۳۴	۳-۱-۳-۵	حلیت ماهی بلعیده شده توسط ماهی دیگر
۲۳۴	۲-۳-۵	تمیز دادن ماهیان صید شده ای که زنده و مرده اش مخلوط است

فصل ششم

۲۳۶ ص	استاندارد غذای حلال	۶
۲۳۶ ص	ضرورت استاندارد غذای حلال	۱-۶
۲۳۷ ص	لزوم جداسازی در محصولات صادراتی	۱-۱-۶
۲۳۷ ص	افزودنیهای خوراکی	۲-۱-۶
۲۳۸ ص	افزایش اعتماد مصرف کننده و گسترش بازارهای تجارت اسلامی	۳-۱-۶
۲۳۸ ص	توسعه اقتصادی	۴-۱-۶
۲۳۹ ص	فعالیت‌های ایران برای استاندارد حلال	۲-۶
۲۴۳ ص	بررسی مشترکات و اختلافات فقهی مذاهب	۳-۶
۲۴۳ ص	اختلافات فقهی مذاهب	۱-۳-۶
۲۶۰ ص	مشترکات فقهی مذاهب	۲-۳-۶
۲۶۲ ص	بررسی دلایل فقهی طهارت یا نجاست اهل کتاب	۴-۶
۲۶۳ ص	دلایل اختصاصی قائلین به نجاست در معنی کردن لفظ طعام به گندم	۱-۴-۶
۲۶۳ ص	اتفاق نظرات لغت شناسان	۱-۱-۴-۶
۲۶۴ ص	روایات	۲-۱-۴-۶
۲۶۴ ص	بررسی روایات	۱-۲-۱-۴-۶
۲۶۵ ص	دلایل قائلین به طهارت اهل کتاب	۲-۴-۶
۲۶۵ ص	تصریح مؤلفان کتب لغت به عمومیت معنای طعام وقضاوت عرف	۱-۲-۴-۶
۲۶۶ ص	طعام در قرآن	۲-۲-۴-۶
۲۶۸ ص	سهل گیری امور از نظر اسلام	۳-۲-۴-۶
۲۷۰ ص	خلاصه ای از مصادیق حلیت و حرمت	
۲۷۲ ص	خلاصه مباحث	
۲۷۳ ص	نتیجه گیری کلی	
۲۷۵ ص	پیشنهادات	
۲۷۷ ص	الگوی پیشنهادی	

مقدمه

انسان مانند سایر موجودات به عنوان یک موجود زنده برای ادامه زندگی و حیات خویش، محتاج تغذیه است.

همانطور که می دانیم تغذیه امری فطری و طبیعی است و همچنین دین اسلام، دینی فطری است.^۱ یعنی بر اساس فطرت انسانها بنا نهاده شده است و تمام تلاشها در جهت احیاء آثار فطرت است. خداوند برای احیاء آثار فطرت انسان، هدایت‌هایی بصورت تکوینی و تشریحی برای انسان وضع کرده است. لازم به توضیح است که هدایت به دو صورت تکوینی و تشریحی صورت می پذیرد. هدایت تکوینی بادر اختیار گذاشتن اسباب و وسایل آن از قبیل خلق نیروها و استعدادها در یک موجود صورت می پذیرد، عواملی چون مطلوبیت گوشت برای انسان و کشش به طرف آن و یا وجود دندانهای مناسب برای پاره کردن و دستگاه گوارشی مناسب برای هضم آن و ... است .

اما هدایت تشریحی از راه قانونگذاری حاصل می شود. یعنی راهنمایی از طریق وضع پاره ای قوانین و مقرراتی، که در موجودی مطرح است که دارای اختیار باشد و به تنهایی و با کمک نیروها و استعدادها نتواند کمال شایسته خود را بدست آورد .

اما در موضوع مورد بحث یعنی غذاهای حلال و حرام هدایت تشریحی همان احکام و مقرراتی است که شارع در خصوص استفاده انسان از منابع غذایی اعم از گیاهی و حیوانی معین کرده، اولاً "همه اطعمه و اشربه را حلال ندانسته، ثانياً حلال را با رعایت شرایطی حلال دانسته، مثلاً حلال گوشت رابه شرط تذکيه، حلال و جایز الاکل می داند.

افزایش روزافزون جمعیت از یک طرف و وجوب تسریع در رسانیدن مواد غذایی به آنان از طرف دیگر سوالات و مسائل فراوانی را مطرح ساخته که باید پیرامون آن بررسی شود. و همین توضیح، ضرورت بحث تحقیق حاضر را بیان می کند .

حال می گوئیم یکی از اهداف این تحقیق نیل به یک جمع بندی کلی که برآورده کننده نیازیک مسلمان جهت حصول اطمینان در خرید و استفاده از غذای حلال می باشد. که بابررسی مبانی فقهی حلیت و حرمت غذاهای مختلف گیاهی و حیوانی و کاربرد اصول و قواعد موضوع و بررسی بایدها و نبایدهایی که در موضوع مورد بحث، در مسیر تهیه و تولید و مصرف، بایستی رعایت گردد، حاصل می شود.

هدف دیگر بررسی حکمتهای غذاهای حلال و حرام می باشد و اینکه حلیت و حرمت خوراکیها دارای ملاک و فلسفه است، که گاه توسط شارع بیان شده و گاه با عقل بشری قابل دسترسی است. ولی بحث درباره فلسفه حلیت و حرمت، برای آشناسدن بیشتر در آن است و برای این نیست که آن حلال و حرام را اگر به نفع مابود، سنجیده و عمل کنیم. مسلمان بایستی بعد از پذیرش اسلام، احکام را تبعیداً پذیرفته و قبول کند که حکم حلیت و حرمت غذاها دارای مصلحت و مفسده است که ممکن است عقل ناقص بشر به همه آن مصالح و مفاسد آگاهی نداشته باشد.

هدف سوم نیز بررسی تطبیقی نظرات فقهای اهل سنت و شیعه در مورد غذاهای حلال و حرام می باشد تا بدینوسیله میزان اختلافات و مشترکات فقهی مذاهب به صورت نسبی به دست آید.

برای رسیدن به این اهداف و سوالات مطروحه مربوط به آن در این تحقیق از آیات کریمه قرآن و روایات و نظرات فقها و دلایل عقلی استفاده شد. که برگرفته از کتب فقهی و روان پزشکی و اخلاقی که بزرگان به رشته تحریر درآورده اند، استفاده شده است .

پس با بررسی های به عمل آمده، می توان به این مهم دست یافت که انسان باید در نوع غذایی که مورد استفاده قرار می دهد، دقت لازم را به کاربرد و اگر خداوند چیزی را حرام نموده، حتماً مصلحتی در کار بوده است. و اینکه اگر ما از جانب خود آن را حلال دانسته و به استفاده از آن بپردازیم این امر مستوجب پیامدهایی هم در دنیا و هم در آخرت برای ما می شود.

البته نگارنده را قصد استفتاء نبوده و اگر نظری ارائه می شود، صرفاً استنباط شخصی است که از مجموع بحثها برای اینجانب حاصل شده است .

واژگان کلیدی

أطعمه، أشربه، حلال، حرام، حکم، خبیث، طیب، ادله فقهی، فقه امامیه، اهل سنت

۱ کلیات و مفاهیم

۱-۱ تبیین موضوع

۱-۱-۱ تعریف مسئله

وجود انسان دو بعد دارد یکی بعد جسم او که تحت تأثیر ظاهری و مادی غذا است و معمولاً ما در مورد ظاهر غذایی که می خوریم دقت کافی را به کار می بریم و به بعد معنوی که حلال و حرام بودن آن است کمتر توجه می کنیم بعد دیگر انسان روح اوست که غذا به شدت بر آن تأثیرگذار است تا جایی که در حالات بعضی از اولیاء الله و بزرگان نوشته اند که با خوردن یک لقمه شبیه ناک آنهم به صورت اتفاقی تا مدتها از توفیق نماز شب محروم می شده اند.

با گذر زمان و غرق شدن انسان در زندگی روزمره، همواره از ارزشها و اصول اعتقادی اسلام دور می شود و تناول کردن غذا که از اصول بسیار مهم و مایه رشد وزنده بودن انسان است، از راه صحیح خود دورتر و دورتر می شود. در این تحقیق قصد داریم ادله فقهی و احکام فقهی در مورد غذای حلال را مورد بررسی قرار دهیم و بدانیم.

۱-۱-۲ سوالات تحقیق

- ۱- ویژگی یا الزامات غذاهای حلال در دین مبین اسلام کدامها هستند و تاثیر آن بر جسم و روح مسلمان چه می باشد؟
- ۲- غذاهای حلال را در کشورهای غیر اسلامی چگونه می توان تشخیص داد؟
- ۳- غذاهای حلال چه تأثیراتی در زندگی فردی و اجتماعی بر جای می گذارد؟
- ۴- آیا از طریق دلایل علمی می توان بر مضر بودن غذاهای حرام صحه گذاشت؟
- ۵- چه راههایی برای تشخیص غذاهای حلال از حرام وجود دارد؟
- ۶- استفاده از غذاهای عرضه شده تحت عنوان حلال در فروشگاههای کشورهای غیر اسلامی چگونه می باشد؟
- ۷- چگونگی تشخیص حلال بودن کنسروها و مواد خوراکی وارداتی از کشورهای غیر اسلامی.
- ۸- چگونگی حلال بودن محصولات غذایی صید شده از دریا و مصرف آن در کشورهای اسلامی.

۱-۱-۳ فرضیه ها

- ۱- الزامات غذاهای حلال باید هاونباید هایی است که دین اسلام در تهیه، تولید و مصرف غذا بر مسلمان مکلف کرده بر اساس آیات، روایات و سنت عملی حضرت پیامبر (ص) و ائمه (ع) به مارسیده و همچنین غذای حلال بر جسم و روح انسان تاثیر مثبت و غذای حرام تاثیر منفی دارد.
- ۲- در کشورهای غیر اسلامی برای تشخیص غذاهای حلال از حرام قاعده سوق المسلمین (در صورت وجود بازار مسلمین) و یا (امروزه) برند حلال بر روی بسته بندی غذاها، نشان از حلال بودن آنها دارد.
- ۳- غذای حلال در زندگی فردی و اجتماعی تاثیر مثبت دارد و در آیات قرآن و روایات اسلامی تاکید زیادی بر غذای حلال شده است.
- ۴- با گذشت زمان علم بیشتر و بیشتر توان توجیه مضرات غذاهای حرام را پیدا میکند. البته علوم انسانی بر اساس تجربه (آزمون و خطا) بوده و گاهی نیز نتایج اشتباهی دارد.
- ۵- بر اساس ادله چهار گانه فقهی مصرف غذای مفروض حلال یا حرام خواهد بود.
- ۶- در صورتی که غذایی (تحت عنوان حلال) در فروشگاههای به مالکیت اهل کتاب، تهیه و فروخته شود به نظر بعضی از علما استفاده از آن بلامانع است. در صورتی که مالک و تهیه کننده کافر باشد حرام است.
- ۷- تهیه و تولید غذاهای وارداتی از کشورهای غیر اسلامی با نظارت ناظر شرعی انجام می گیرد.

۱-۱-۴ سابقه و ضرورت انجام تحقیق

در مورد سابقه انجام تحقیق در این باب موردی یافت نشد اما در مورد ضرورت انجام تحقیق همین بس که بگوئیم :

آنچه مسلم است غذای پاک و حلال در روح و قلب انسان اثر نیکو و غذای حرام، اثر بدی می‌گذارد و مخصوصاً روح های لطیف و سبک با خوردن حتی یک لقمه غذای حلال یا حرام این اثر را به خوبی حس می‌کنند. بنابراین شناخت خوارکیهای حلال و حرام و تمیز دادن آنها از هم در زندگی فردی و اجتماعی حتی برای ساختن جهانی بهتر برای زیستن اهمیت دارد.

دلی که از لقمه حرام روئیده باشد، کجا و قابلیت انوار عالم قدس کجا. چگونه پرتو عالم نور بدلی تابد که غذای حرام آن را تاریک کرده و کی پاکیزگی و صفا برای نفسی حاصل می‌شود که کثافات مال شبهه ناک آنرا آلوده و چرک آلود نموده باشد. نتیجتاً غذای حرام بر روح و روان انسان بسیار تأثیر گذار است و این تأثیر بر روان فرزند به هیچ وجه قابل انکار نیست چنانکه در طول تاریخ غالب افراد فاسدی چون معاویه بن ابی سفیان از دامان کسانی چون هند جگر خوار برآمده اند که سخن حق در آنها هیچ تأثیری نمی‌کند.

اثر غذاهای حلال در سبکی و نورباطن و توجه به عبادات و نیز اثر غذاهای حرام در سنگینی و کدورت و کسالت در عبادات به خوبی مشهود است و لذا در روایات بسیاری بر کسب حلال و اجتناب از حرام تأکید و تحریم شده است که در این تحقیق بر آنها پرداخته و با استناد به ادله فقهی تأثیرات هر کدام را بررسی خواهیم نمود.

۱-۱-۵ اهداف تحقیق

الف) بررسی تطبیقی نظرات فقهای اهل سنت و شیعه در مورد ادله غذای حلال و حرام.

ب) نیل به یک جمع‌بندی کلی که برآورد کننده نیاز یک مسلمان جهت حصول اطمینان در خرید و یا استفاده از غذای حلال می‌باشد.

ج) بررسی حکمت غذاهای حرام و حلال و بررسی اثرات آن در جسم و روح و زندگی انسان.

۱-۱-۶ کاربرد های تحقیق

در زندگی مدرن امروزه که هر روز تمایز بیشتری با روز پیش و روزهای پیشتر پیدا می‌کند، انسان از آنچه باید باشد و آنچه باید می‌بود دورتر و دورتر می‌شود. انسان امروزه آنقدر غرق در این دریای پرتلاطم مدرنیته نام، شده که فراموش کرده زندگی فقط همین چند روز و همین کارهای دور از ارزشهای معنوی نیست. قبل از اینکه قوانین خدایی به افسانه‌ها و کتب خاک خورده کنج خانه‌ها سپرده شود باید تکانی به خود دهیم تا باورهایمان برایمان غریبه و بی‌اساس نشوند. ما باید در میان امواج پر سرعت پیشرفت دنیای انسانی گهگاهی ایستاده و تأملی در گذشته و اصل خویش نماییم.

امید است که با انجام این پژوهش و شناسایی غذاهای حلال و حرام و تأثیرات هر کدام از آنها در زندگی فردی و اجتماعی؛ گامی در مسیر به خاطر آوردن و به کار بستن ارزشهای فراموش شده

اسلامی؛ که همانا راه سعادت و خوشبختی است، برداشته شود و بتوانیم تأملی هر چه عمیق تر در شیوه زندگی مان که با آرمان های دینی فاصله گرفته، داشته باشیم.

۱-۱-۷ استفاده کنندگان از نتایج این تحقیق

تحقیق حاضر بدلیل تاثیری که از فقه و احکام فقهی و اسلامی در خود دارد، هر خواننده ای میتواند از محتوا و نتایج بدست آمده آن در زندگی فردی و خصوصی خودش استفاده کند علاوه بر آن نتایج این پایان نامه برای کارخانجات مولد غذایی، شرکتهای تامین کننده مواد اولیه و خام محصولات غذایی همچنین اداره تحقیقات و استاندارد، سازمان صادرات و واردات، سازمان گوشت و جهاد کشاورزی و کلیه تولید کنندگان و صادر کنندگان محصولات غذایی و غذاخوریها قابل استفاده باشد.

۱-۱-۸ جنبه نو آوری و جدید بودن تحقیق

در چند سال اخیر به دلیل یشرفت کشور عزیزمان در عرصه های مختلف صنعتی، لزوم و اهمیت پیشرفت، متأسفانه از توجه لازم به الگوی اسلامی در عرصه علوم انسانی کاسته شده است که متعاقب این کم توجهی، تحقیقات و پژوهشهای این شاخه نیز کم رنگ شده است که با ارائه این طرح تحقیقی در سدد آنیم که گامی در جهت احیای هر چه بیشتر ارزشهای اسلامی برداشته باشیم.

۱-۱-۹ روش انجام تحقیق

این تحقیق به روش کتابخانه ای و اسنادی انجام یافته است.

۱-۱-۱۰ روش ابزار گرد آوری اطلاعات

اطلاعات این پژوهش با استفاده از کتب، نشریات، مقالات و سایتهای اینترنتی گرد آوری شده است که ابزار گردآوری این تحقیق می باشند.

۲-۱ مفهوم شناسی حلال

در این بخش به معنای لغوی واصطلاحی حلال و کاربرد آن در قرآن می پردازیم.

۱-۲-۱ معنای لغوی حلال

در فرهنگ واژگانی، معانی و تعابیر مختلفی برای واژه حلال آمده است. راغب اصفهانی می گوید: اصل آن از حل به معنای باز کردن و گشودن گره است و جوهری هم در این نظر موافق با راغب است.^۱

قرشی در کتاب خود قاموس قرآن می نویسد " حل به کسر حاء به معنی حلال استعاره از باز کردن گره و گشایش چیزی است حلال آن چیزی است که از ممنوعیت باز شده است."^۲

۲-۲-۱ معنای اصطلاحی حلال

حلال بنا به فرموده پیامبر آن چیز است که خدا در قرآن حلال کرده است (الحلال ما احل الله فی کتابه) و چیزی که ممنوعیتی در آن نباشد^۳ و مانع انحطاط و خرابیها باشد^۴ و همچنین مخالف حرام است.^۵

۱- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات من غریب القرآن، ۱۴۱۲ ق، ص ۲۷ -جوهری ابونصر اسماعیل بن جماد، الصحاح

تاج اللغة و صحاح العربیه، (تحقیق احمد عبدالغفور)، ۱۴۰۴ ق، ج ۴، ص ۱۶۷۲

۲- قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، ۷۸، ج ۲ ص ۱۶۶

۳- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ۱۳۷۴، ج ۱ ص ۵۶۹. (سوره بقره آیه ۱۶۸)

۴- پاک نژاد، سید رضا، اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ۱۳۶۱، ج ۴ ص ۵۵

۵- طریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، تهران ۱۳۷۵ ج ۵ ص ۳۵۳- مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن، ۱۳۶۰، ج ۲ ص ۲۷۱-

فراهیدی خلیل بن احمد، کتاب العین، ۱۴۰۹، ج ۲۶- الفیروز آبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحیط، ۱۴۲۵ق، ص ۸۸۸

حلال را از این جهت حلال گفته اند که کلمه حل در اصل به معنای بازکردن گره است همچنانکه درمقابل آن کلمه (عقد) به معنای گره زدن است و گره بازکردن نوعی آزادی است و حلال بودن چیزی برای انسان نیز نوعی آزادی است.^۱

ولی می توان گفت حلال آن چیزی است که تصرف در آن - البته نه هر تصرف بلکه تصرفی که هر عاقلی غرض از آن چیز را همان تصرف می داند - از قبیل خوردن نان نه خفه کردن کودکی به وسیله نان که امری طیب و معقول است.^۲ و حلال آن است که محظوریتی در آن نیست و انجام دادنش با اجازه خدا است .

۱-۲-۳ کاربرد حلال در قرآن

در قرآن ۴۸ بار مشتقات مختلفی از واژه حل آمده است.^۳

دامغانی هفت وجه برای واژه حلال ذکر کرده است.^۴

الف) وجوب

«فَيَجِلُّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَخْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ».^۵

که خشم من بر شما فرود آید و هر کس خشم من بر او فرود آید قطعاً در ورطه هلاکت افتاده است .

«وَيَخِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّكِيمٌ».^۶ براوعذابی پایدار فرود آید.

ب) گشایش

«وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي».^۷ واززبانم گره بگشای

ج) فرود آمدن، نزول کردن

«الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمَقَامَةِ مِن فَضْلِهِ».^۸ "همان خدایی که ما رابه فضل خویش درسرای ابدی جای

داد.

«وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ».^۹ و قوم خود را به سرای هلاکت درآوردند .

«وَتَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ».^{۱۰} یا نزدیک خانه هایشان فرود می آید .

۶- علامه طباطبایی، محمد حسین، تفسیر المیزان، ۷۴، ج ۳، ص ۵۳۴ (سوره آل عمران، آیه ۹۳)

۷- علامه طباطبایی، محمد حسین، تفسیر المیزان، ۷۴، ج ۵، ص ۸۲۴ (سوره مائده، آیه ۴)

۱- عبدالباقی، محمد فواد، معجم المفهرس لالفاظ القرآن، ۷۴، ص ۲۵۶

۲- فقیه دامغانی، حسن بن محمد، قاموس قرآن دوره لغات مشترک، ۱۳۶۰، ج ۱ ص ۱۷۸ و ۱۷۹

۳- سوره طه، آیه ۸۱

۴- سوره هود، آیه ۳۹

۵- سوره طه، آیه ۲۷

۶- سوره فاطر، آیه ۳۵

۷- سوره ابراهیم، آیه ۲۸

۸- سوره رعد، آیه ۳۱

(د) خروج

«وَأِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا»^۱ وچون از احرام بیرون آمدید می توانید شک کنید.

(م) اجازه داشتن

«الْيَوْمَ أَحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ»^۲ امروز چیزهای پاکیزه برای شما حلال شد.

«وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا»^۳ واز آنچه خدا روزی شما گردانید حلال و پاکیزه بخورید.

(ن) آزاد کردن

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخْلُوا شَعْرَةَ اللَّهِ وَ لَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ»^۴ "حرمت شعائر خدا و ماه حرام را نگه

دار."

«يَحْلُونَهُ عَامًا وَ يَحْرُمُونَهُ عَامًا»^۵

"آن را یکسال حلال می شمارند و یکسال دیگر آن را حرام می کنند."

(و) مال حلال

«يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا»^۶

"ای مردم از آنچه در زمین است حلال و پاکیزه بخورید."

۹- سوره مائده، آیه ۲

۱۰- سوره مائده، آیه ۵

۱۱- سوره مائده، آیه ۸۸

۱- سوره مائده، آیه ۴

۲- سوره توبه، آیه ۳۷

۳- سوره بقره، آیه ۱۶۸

۳-۱ مفهوم شناسی حرام

۱-۳-۱ معنای لغوی حرام

فیروزآبادی در کتاب القاموس المحيط می نویسد ح ر م به کسر "ر" (الحرم) به معنی حرام است و جمع آن حرم می باشد. حرم علیه آنچه که حلال نیست.^۱ و "حرم" در لغت به معنی حرام است و می گویند حرم ریشه واحدی دارد و آن منع و تشدید است.^۲ پس حلال ضد حرام است.^۳ همچنین در اقرب الموارد آمده اصل تحریم منع است و تحریم ضد تحلیل است.^۴ راغب در کتاب با ارزش مفردات گفته حرام به معنی ممنوع و ضد حلال است و چیزی که از آن منع شده باشد و ممنوع بودن از چیزی است یا:

۱- تکلیف و قدرت الهی است .

۲- برای منع قهری و چیزی که از نتیجه چیزی حاصل می شود.

۳- یا از جهت منع عقلی یا شرعی است.

۴- یا از ناحیه کسر است که فرمانش پذیرفته می شود.^۵

۱-۳-۲ معنای اصطلاحی حرام

بر طبق گفتار ارزشمند پیامبر حرام آن چیزی است که خدا حرام کرده است.

«و الحرام ما حرم الله فی کتابه»^۶ و حرام را غیر لذیذ می دانند زیرا شرع از آن نهی می کند.^۷

۱- الفیروز آبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحيط، ۱۴۲۵ ق، ص ۹۸۵

۲- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ۱۴۱۹ ق، ص ۱۱ و ۱۲

۳- ابن فارس ابی الحسین، احمد بن زکریا، معجم مقابیس اللغه، ۱۳۹۰ هجری، ج ۲ ص ۱۷۳ و ۱۷۴-العین جلد ۳، ص ۲۲۳-

التحقیق، ۱۳۶۰ ه، ج ۲، ص ۲۰۳-مجمع البحرین، ۱۳۷۵، ج ۶، ص ۳۷

۴- الشرتونی، اللعابانی، السعید الحذری، اقرب الموارد و فی صحیح العربیه و الشوارد، ۸۴، ص ۱۸۴، (لسان العرب ج ۱۲ ص ۱۲۶)

۵- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات من غریب القرآن، ۱۴۱۲ ق - قاموس، ۱۴۲۵، ج ۲، ص ۱۲۲

۶- نهج الفصاحه، (مترجم و گردآورنده ابوالقاسم پاینده) ۱۳۸۲ ش، ص ۴۵۱ ح ۱۴۱۵، چاپ ۴

۷- رازی، فخر الدین، مفاتیح الغیب، ۱۴۲۰ ق، ج ۷ ص ۹۹ (بقره آیه ۱۶۸)